

Քարին ծերպէն անակնկալ
Քաղցած գայլ մի դարանակալ
Յատկեց խնայն վերայ այծուռն,
Բայց չի կրցաւ հասնիլ ուրոյն:
Քանզի ճարպիկ այծն ինքնագով
Յանկարծ վախուռն իրատ իջեւով:
Թռաւ մէկէն թեթեւ սոյնի
Կարծեց ժայռերն իւր խաղալիկ:
Բայց չը գտաւ ոտից կռուան,
Փոքրիկ ստերն իրար անցան,
Լպիրժ ժայռէն գլորեցաւ,
Անեղ գառան առջեւ ինկաւ
Եւ ջարդու փշուր խորտակեցաւ:
Գառն Աստուծմէ շատ գոհացաւ,
Որ վտանգէ սղաւեցաւ:
Հովուն խնայն այն տեղ եկաւ,
Եւ յաւ ի սիրտ այսպէս ըսաւ.
«Արժան էր քեզ, ո՛ր անկրաւ,
Որ այդ փորձանք քեզ դիպեցաւ:
Սուտ և յամառ կամապաշտին
Յանձնապատան չարագործին
Որ չը դիտէր շտի իւր անձին,
Այս է հարկաւ վերջին բաժին:»

Այս իմ առանկ ճշմարիտ
Ոսկի մանեակ մարգարիտ,
Քեզ առ խրատ օգտակար
Եւ մի թողուր արհամարհ:
Դուռն որ դատարի շատիօսիկ
Լեզու կրէս խաբուսիկ,
Գիտցիր որ իմ այս առանկ
Քեզ կ'ընէ միշտ խայտառակ:
Մի կարծեր որ խօքս քեզ չէ
Այլ ճիշդ ինձ ու քեզ համար է:
Վարդգէս:

ՇԻՒԼՈՆԻ ԲԱՆՏԱՐԿԵԱԼԸ^(*)

ՆԱԽԵՐԳ.

Ընկալի հոգւոյն շունչդ յաւերժա-
կան, Ըզատութիւն, դու ոչ այլ ու-
րեք այնչափ փողփողուն ես, որչափ
խաւարչտին բանտերու մէջ: Հո՛ն,

(*) Շիրանի դղեակը Քլարէնսի և Վինէօվի
մէջ տեղը կիսայ, որ ճենեփայի լճին ծայրը շնուած
քաղաք մ'է: Հռոգմանոս (Ռօն) գետը Շիրանի ձախ
կողմէն կը յորդէ Դղեակին գիմնը կ'երեւան Պո-

դու սրտից մէջ կը բնակիս—սիրտը՝ զոր
քու սէրէդ. ի դատ և ոչ մէկ սէր մը
չէ կարող գերել, և երբ որդիքդ եր-
կաթնեքու մասնուած խոնաւ գետ-
նափորի մը աղջամղջին արհաւրացը մէջ
կը հեծեծեն, իրենց մարտիրոսութիւն
հայրենեաց յաղթանակը կը հիմնէ և
անկախութեան փառքը սաւառնաթե-
կը սլանայ հողմոց թեւերուն վրայ:
Շիրան, քու բանագ սրբավայր մ'է,
քու տխրամած սաղայատակդ սեղան
մ'է—զի Պօնիփառ քայլեց նորա վը-
րայէն և իւր քայլերը իրենց հետքերը
դրօշմեցին հոն իբրեւ թէ դաշտի մը
վրայ—այն հետքերը չըլլայ որ ջնջուին,
նորա բռնաւորութեան դէմ բողբո-
ւարիւ են առ Աստուած:

Վերէի և Սէն—Ճենիօյի վրայէն Լա Մէլլերի բար-
ձունքը և Ալբեանց գօտին: Լիճը՝ որ դղեակին պա-
րիսպները կը թանայ՝ այս տեղւոյ մօտերը Գաղղե-
ական չախով ութ հարիւր ոտք խորութիւն ունի:
Իւր սպիտակ պարիսպներով խնայ հեռուէն ալ
երեւցող այս դղեակը բաւական ընդարձակ չէր
է, ներքնակողմը բանտերու բաժնուած, ուր միջին
դարու մէջ հերետիկոսք կը բանտարկուէին: Ետոյ
քաղաքական յանցաւորաց յատկացաւ Ռոմին երկայ-
նութեանը ժամանակէն սեւացեալ գերան մը կայ:
ստի պատժապարտաց կառափնառի տեղ կը ծա-
ռայէր:

Ժե դարուն վերջերը ճենեփայ քաղաքը իւր
շուրջը դանտած բռնաւորներուն ձեռքն ինտալու-
փոանգի մէջ էր. Պօնիփառ իւր հայրենեաց ան-
կախութեան ամենէն անվահեր անոյեաններէն մէկն
էղաւ և նորա համար ինքզինքը զոհեց: Սալօյայի
Դուքսը 1519ին ճենեփա մօտ ըլլալով մասնու-
թեամբ Պօնիփառ ձեռք ձգեց և զիտնալով նորա
անհաշտ ատելութիւնը իւր իշխանութեանը դէմ,
նախ կրօյէի մէջ բանտարկել տուաւ զայն երկու
տարի, յետոյ Շիրանի դղեակը փոխադրեց, ուր վեց
տարի մնաց չղծ աղակապ մինչեւ որ Պեռնայիք 1556ին
Վօտի գաւառին տիրելով զինքն ալ ազատեցին:

Բանտէն ելնալուն Պօնիփառ իւր հայրենիքը ա-
զատ և վերանորոգեալ գտնելու երջանկութիւնն ու-
նեցաւ. Հասարակագետութեան (Հեղուեփոյ) և իւր
քաղաքակցաց երախտագիտութեանն ու մեծարանա-
ցը արժանացաւ և մինչեւ մահը չ'դադրեցաւ բնաւ
երկրին բարօրութեան համար աշխատել:

Ա .

Հերբս սպիտակացած են . բայց ոչ եթէ ամաց ազդեցութեամբ . ոչ ալ մէկ գիշերուան մէջ սպիտակացած են , ինչպէս կը պատահի ոմանց յանկարծական երկիւղի մ' ատեն : Այլ եթէ յոգնութիւնը կորսցուցած է իմ անդամներս . անարգ հանգստեան մը մէջ ժանգոտած են նոքս , վասն զի խաւար արգելանի մը ճարակ եղան . ես բաղդակից եղայ անոնց , որոց արգիւղած է , արգիւղեալ պտղը մը նման , աշխարհի և օգին վայելումը . հօրս կրօնքին համար էր որ գերութեան տարի , մահ վնասուցի : Հայրս գելուցի վրայ մեռաւ , նահատակ ըլլալով իւր հաւատքին վրայ ունեցած հաստատամտութեանը և մի և նոյն պատճառաւ իւր որդիքն ալ աղքատը ինքանտի մը մէջ բնակեցան :

Եթէ եղբայր էինք—մէկ մը միայն մնացած է արդ . վեց երիտասարդք և մէկ ծերունի մը վախճանեցին կեանքերին , այնպէս ինչպէս սկսած էին զայն , հարստանաց կատաղութեանը վրայ խրոխտալով . եղբարցս մէկը խաւայկին վրայ և երկուքը պատերազմի դաշտին մէջ հաւատքնին իրենց արեամբը կիքեցին և մեռան , իրենց հօրը նման , իրենց թշնամեաց ուրացած Մտուածոյն համար . միւս երեքը խաւարին բանտի մը մէջ նետուեցան և ասոնց վերջին մնացորդը ես եմ :

Բ .

Շիլլանի խոր և հին աւուրց բանտերուն մէջ գոթական ձեւով եօթը մայթեր կան , միակտուր և գորշախայտ սիւներ կան , զորս ազօտ կերպով մը կը լուսաւորէ նսեմ և գերի նշույլ մը ,

արեգակին մարտնչող և գրեթէ թանձր սրմին ճեղքուածներուն մէջ կորուսեալ մէկ ճառագայթը , որ խոնաւ սալայտակին վրայ կը սողայ նման ճախճախուտէ մը ելած օգերեւոյթին : Իւրաքանչիւր մայթին վրայ օղտի մը կայ և իւրաքանչիւր օղտին շղթայ մը կապուած է . մոշեյնող մետաղ մ' է առի . վասն զի անդամներուս վրայ իր գրոշմած տկուսները այնպիսի նշաններ թողուցած են , որ բնաւ չպիտի քնջուին մինչև այն օրը , որ յաւիտեանս թողում այս ինծի համար նոր տեսակ մը ըլլար , որուն առանց ջաւաց չեն կրնար աչքէրս հանդուրժել աչքերս , որ այս կերպով արեւուն ծագիլը տեսած չեն շատ տարիներէ ՚ի վեր—որ չափ ըլլող չեմ գիտեր , այս երկայն և դժուարին հաշիւս գաղբեցայ ընել է այն օրը , յորում իմ եղբարցս յետինը վնասէն ընկճեալ մեռաւ , և ես տակաւին կենդանի , իւր քովը գետնամած մնացի :

Գ .

Իւրաքանչիւրս մայթերէն մէկուն կապուեցանք . երեք հօգի էինք , և սակայն երէքնիս ալ առանձին էինք . քայլ մ' անգամ չէինք կրնար տեղեր նուս երերալ . իրարու դէմք չէինք տեսներ , բայց եթէ այն տփոյն և աղօտ նշողովը , որ զմեզ իրարու անձանաչելի կընէր : Այսպէս միացած և սակայն անջատուած , երկաթը ձեռքերնուս վրայ , մարմնը սրտերնուս մէջ , բայց տակաւին քաղցրութիւն մը կոր , որ աշխարհի ամենէն կենսական տարեքներէն զուրկ վիճակ նուս մէջ , կրնայինք գտնէ իրարու հետ խօսակցել , զիրար փոխադարձաբար մը խիթարել , յոյսերնիս մէկմեկու հաղորդել , անյնկայն սրտմուծութիւններ

որն ընել և դիւցազնական ու քաջա-
լերիչ երգեր եղանակել: Բայց այս
երգերս իսկ ցրտացան. ձայներնիս,
երբեմն զօրեղ և հնչուն, եղերական
և շիտթ եղանակ մ'առին. կարծես
թէ բանտին պատերուն արձագանքն
էր. թերեւս ցնորք մ'ըլար տալիս —
բայց ինձ կը թուէր թէ իրենց սովու-
րական եղանակը կորուսած էին:

Դ.

Երբեք եղբարցս անդրանիկն էի ես,
ինձի կ'ընար միւսներուն քաջալերու-
թիւն տալ և զանոնք մխիթարել. կըր-
ցածիս չափ ըրի, ինչպէս նաեւ ա-
նոնք ալ ըրին: Ամենէն կրտսերը, զորն
որ հայրս շատ կը սիրէր մեր մօրը դի-
մաց գծագրութիւնը ունենալուն հա-
մար — երկնից կապուտակին նման կա-
պոյտ աչքներով մասնաւորապէս սիր-
տըս անոր վրայ դառն կերպով կըմըր-
մոքէր. և ինչպէ՞ն չը մըմըմէր, երբ
այսպիսի թուշուն մը կը տեսնէի սոյս
պիտի բոյնի մը մէջ. վրան զի լուսոյ
նման գեղեցիկ էր, (երբ աղատ ե-
ղած ատենս գեղեցիկ էր լոյսը ինձ
համար ինչպէս արծուին ձագերուն
համար) գեղեցիկ բեւեռային լուսոյ
մը նման, արիւնցն այս ձիւնազգեստ
որդւոյն նման, որուն տեւողութիւնը
կը պարունակէ անքուն ամառուան մը
երկարատեւ պայծառութիւնը: Սի-
րուն զուարթութեամբ մը օժտեալ,
արտասուք ուրիշի համար միայն կը
հեղուր, և իւր արտասուաց առա-
տութիւնը, երբ չը կարենար սիրովել
վիշտը, որուն տեսքին չէր կրնար բե-
րել, կը նմանէր հեղեղներու որ լե-
րանց կողերն 'ի վար ակօսածեւ կը
յորդեն:

Ե.

Սիւնն ալ նոյն չափ անարատ հո-
գի մ'ունէր, բայց բնութիւնը իւր
տեսակին դէմ կռուելու խիստ յար-
մար կազմուածք մը տուէր էր իրեն:
Սարմեղ և կորովի, իւր անվահերու-
թեամբը պիտի արհամարհէր եթէ
աշխարհ համայն սպառազինեալ իւր
դիմացն ելնէր. ճակատամարտին ա-
ռաջին կարգին մէջ պատերազմելով
ուրախութեամբ մեռնելու համար
ստեղծուած էր գողցես — բայց ոչ եթէ
կապանաց տակ ծիւրելու համար: Իւր
չղթայից շկահիւն իւր քաջութիւնը
մարեց. տեսայ որ լուռ և մունջ գը-
լւին 'ի վար կը խոնարհէր — թերեւս
նոյնը ինձ ալ պատահեցաւ. բայց ես
ինքս ինձի ուժ տուի որպէս զի այնչափ
սիրելի գերդաստանի մը այս նշխար-
ները կենդանացնեմ: Ճիշդ լերանց
պատրդ մին էր ինքը. գայլին և եղնու-
գին հետամուտ եղած էր ատենօք,
այս նսեմատուներ նկուղը անդունդ
մ'էր իրեն համար, և ոտընները շղթ-
թայած տեսները աշխարհի ամենէն
դառն աղէտքը:

Զ.

Շիլանի պատուարաց ստորոտը
Լեման լիճը մինչեւ հազար տանաչափ
խորութեամբ իւր ջուրերը կը տա-
րածէ, գոնէ այդքանը կրցած է հա-
շուել խորաշախիւ, ջուրերուն շրջա-
պատած սպիտակ և ատամնաձեւ պա-
տուարներուն վրայէն: Ալիք և որ-
մունք այս տեղոյս ջուրը կրկին պառ-
նէչ մը կը կազմեն, և գրեթէ կենդա-
նի գերեզման մը կը դարձնեն զայն:
Սեր մթին բանտին դիւրքը Լճին մա-
կերեւոյթէն ցած ըլլալուն, ամեն օր

ջուրին ծփալուէն ձայնը կը լսէինք դը-
լուխնուս վրայ . մինչեւ անգամ ե-
ղած է որ մորկաշունչ հովի մը երկ-
նից մէջ երջանիկ և ողբատ խաղացած
ատեն , զգացած եմ փրփուրներուն
վանդակասիւններէն ներս ժայթքելը .
այն ատեն քառաժայռը ամբողջ կը
ոստանէր և ես ամենեւին երկիւղ
չէի զգար . զի ժպիտ 'ի շուրթն պիտի
տեսնէի մահուան դալուստը , որ զիս
շղթայներէս պիտի փրկէր :

Է .

Արդէն ըսի թէ եղբարցս երկրորդ
դը յուսահատութեան մէջ ինկած
էր . ըսի թէ իւր անվն հեր սիրտը ան-
մխիթար կը հիւժէր . բնաւ սնունդ
մը բերանը չէր դնէր . ոչ թէ անոր
համար , որ դժնեայ և կոշտ բնաւորու-
թիւն մ' ունէր , վասն զի մենք որ-
սորդներու գրութեանը վարժուած
էինք և այս բանս ամենեւին հոգեւ-
նիս չէր : Երան այժեամի կամ թին տե-
ղը խրամներուն ջուրը կը բերէին մե-
զի . մեր հացը այն հացն էր , զորնոր
հազարաւոր տարիներէ 'ի վեր իրենց
արտասուօքը թրջած են կալանաւոր-
ները , այն օրէն 'ի վեր , յորում ա-
ռաջին անգամ մարդը իւր նմանը ա-
նասնոյ մը պէս երկաթէ վանդակի
մը մէջ ապրելու դատապարտեց : Բայց
ասկէ ինչ կ'ըլլար . ասի իւր քաջասրը-
տութիւնը կամ մարմինը տկարացնե-
լու չափ բան մը չէր : Բայց եղբօրս
հոգին այն տեսակ հոգիներէն էր , զորս
պալատի մը բնակութիւնն իսկ չը սա-
ռուցանէ , եթէ լերանց սեպածեւ կո-
կողերն 'ի վեր վազելու և ազատ օդ
մը շնչելու թոյլտուութիւն չունե-
նան : Անձը , ինչո՞ւ ալ երկայն ատեն
ճամարտութիւնը թագուցանեմ : —
Սեռա՞ն նա : Ես տեսայ զայն , և հա-

կառակ այն ընդունայն ճգանցս որով
կուղէի շղթայներս խորտակել կամ
կրծել , չկարողացայ գէթ իւր դուխը
վեր առնուլ և իւր օրհասական ձեռ-
քերը բռնել — ոչ իսկ այն ատեն երբ
մահը սառեցուցած էր զանոնք : Սե-
ռա՞ն նա . և լուծեցին զայն շղթայէն
և մեր բանտին խոնաւ հողին մէջ նեղ
փոս մը փորեցին իրեն համար : Այս-
չեցի , պաշտօնեցայ իրենց , որ իբրեւ
շնորհք մը զայն լոյս եղած տեղ մը թա-
ղեն : — Յիմարական խորհուրդ մ' էր
ասի . բայց այնպէս կ'երեւակայէի թէ
իր մահուանէն ետքն իսկ ազատ մար-
դու մը այս սիրտը չէր կրնար հանգ-
չիլ այնպիսի սեւաստուեր տեղ ու մը
մէջ : Այս անօգուտ խնդրուածքը չը-
նէի ալ կ'ըլլար . — ցուրտ կերպով մը
ծիծաղեցան միայն և հոն թաղեցին
զինքը : Տափարակ և անդալար հող
մը ծածկեց զայն որ այնչափ սիրելի ե-
ղած էր մ' : Եւ 'ի թաղուած տեղւոյն
վրայ դատարկ մնաց իւր շղթայն , այս-
պիսի մարդասպանութեան մը ար-
ժանաւոր յիշատակ :

Ը .

Բայց միւսը , մեր տանը ծաղիկը ,
ծնանէլէն 'ի վեր ամենէն աւելի սի-
րելին գեղեցիկութեամբը , իւր մօրը
պատկերը , գերդաստանին ընտրեա-
գոյն զաւակը , նահատակ հօր մը գե-
րագոյն խորհրդածութեան և իմ վեր-
ջին հոգատարութեանս առարկայն ,
այն որուն համար կըրպահայնէի կէտն-
քըս , որպէս զի ներկային մէջ նուազ
թշուառ և օր մ' ալ բոլորովին ազատ
ըլլայ , նա ալ որ մինչեւ այն ատեն բը-
նական կամ ներշնչեալ զուարթութի
մը ցուցուցած էր , նա ալ վարակե-
ցաւ : Տեսայ , և ահա այն դեռափթիթ
ծաղիկն ալ կը թարշամբ իւր ցօղունին

վրայ . . . Աստուած իմ, սոսկալի բան է հոգւոյն երթը տեսնելը, ինչ կերպով ալ որ ըլլայ : Տեսած եմ անոր աւրեան ճապաղեաց մէջէն խուսափիլը, տեսած եմ անոր Ալիէանու զայրացեալ կոհակաց հետ ջրգողական օրհասի մը սարսուռով մարտնչիլը, նկատած եմ Աղեռան իւր տոգոյն և գերեզմանական մահճին մէջ՝ իւր խօլական ցնորիցը առարկայ լինելը . անշուշտ զարհուրելի տեսարաններ էին ասոնք : Հոս բնաւ ասոնց նման բան չկայ. հոս յամր, բայց անխուսափելի մահ մը, Այնքան խաղաղ համբերատարութիւն մը չիջաւ . այնքան անգործութեամբ և քաղցրութեամբ տեսաւ իւր հիւծիլը, դալիանալը, առանց իրեն համար արտասուք մ'անգամ թափելու : Իւր գործվագութիւն հոգին միայն անոնց վրայ կը վշտանար, զորս իւր ետեւէն պիտի թողուր . և բոլոր այս միջոցիս իւր այտերը անանկ թարմութիւն մ'ունէին, որ կարծես սուտ հանել կ'ուզէին մահուան տագնապը, և որոնց երանգները տակաւ առ տակաւ և աստիճան առ աստիճան աներեւոյթ եղան, հանգոյն ծիածանի մը աներեւութանալուն : Իւր աշուրները դեռ այնպիսի թափանցիկ փայլ մը ունէին, որ գոգցես համայն բանտը կը լուսաւորէր : — Եւ ոչ մէկ վանկ մը տրտնջանաց, — և ոչ մէկ հառաչանք մը իր կանխահաս վախճանին համար — մէկ քանի խօսք լաւագոյն օրերու վրայօք — մէկ քանի բառ զիս ամրապնդելու մտքով — վասն զի ընկճած, յուսալի տուր եղած էի այս կորուստիս զգացմամբը, կորուստներուս վերջինը եւ ամենէն ահաւորը : Յետոյ հոգեվարք բնութեան տկարութենէն խլուած հառաչքները, զորս կը ջանար լռեցունել, վայրկենէ վայրկեան աւելի սաղաւ և աւելի յամր կ'ըլլային : Ահանջ

դրի, բայց ալ բան մը չսեցի . մեծածայն գոչեցի, վասն զի երկիւղը զիս խելայեղ դարձուցած էր . գիտէի որ ազաղակներս ընդունայն էին, բայց սրտիս տագնապը բանականութեանս խրատ չէր հարցըներ : Գոչեցի, և ինծի այնպէս թուեցաւ թէ ձայն մը լսեցի : Ալեգին կատաղութեամբ մը որոտընդոստ շղթայս կոտրելով գէպի իրեն վազեցի — այլ ոչ եւս էր նա : Եւ միայն մնացած էի այս գիշերաստուեր օթեվանիս մէջ . եւ միայն կ'ապրէի . եւ միայն բանտիս խոնաւ և անիծեալ օդը կը շնչէի . այն յետին միակ և ցանկալի օդակը, որ կար իմ և յաւիտենական վճին մէջ տեղ, և որ կը լծորդէր զիս իմ չուառ ազգատոհմիս հետ, ահաւասիկ կը խորտակէր այս չարագուշակ տեղւոյս մէջ : Երկու եղբայրներէս մին հողին տակն էր, միւսը վրան, երկուքն ալ ապրելէ դադրած էին : Բռնեցի այն ձեռքը, որ անշարժ ինկած էր, աւանդ, իմոյ ալ անկէ աւելի ջերմ չէր, տեղէս երերալու զօրութիւն չունէի . բայց զգացի որ տակաւին կենդանի էի . զգացում մը որ կը մոլեգնէ ըզհոգին, երբ կ'իմանանք որ մեր սիրած անձինքը ալ չպիտի կարենանք սիրել : Չեմ գիտեր, ինչո՞ւ ես ալ չկրցայ մեռնիլ . բնաւ աշխարհային յոյս մը չունէի այլ եւս . — բայց հաւատք ունէի, և նա կ'արգելուր ինծի անձնասէր մահ մը :

(Շարունակութիւն)

